

DOI
УДК 373.R.091.3.043”465*02/03“
ORSID ID 0000-0002-9254-558
ORSID 0000-0002-3694-2054
ORSID 0000-0002-0452-4835

Наталія Гавриш,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди,
м. Переяслав-Хмельницький

Вікторія Рагозіна,
кандидат педагогічних наук,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

Світлана Васильєва,
кандидат педагогічних наук,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ГРУПАХ РАНЬОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглянуто проблему організації освітнього процесу в групах раннього віку в умовах різних типів дошкільних закладів України, що є мало дослідженою вітчизняними і зарубіжними науковцями.

Мета статті полягає у представленні окремих результатів моделювання дидактико-методичного супроводу освітнього процесу в групах раннього віку закладів дошкільної освіти на гуманістичних засадах, що впроваджувався на етапі формульовального експерименту планового дослідження лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України «Виховання дітей раннього віку у закладах дошкільної освіти різних типів» (2019-2021 р.р.).

Для розв'язання завдань формульовального експерименту використано теоретичні методи: аналіз нормативно-правових документів; психологічної, педагогічної та методичної літератури, що дозволило обґрунтувати систему освітньої роботи в групах раннього віку; порівняльний аналіз прогресивного світового досвіду організації освітньої роботи з дітьми раннього віку; проектування розвивального середовища, моделювання організації життєдіяльності в групах раннього віку: практичні методи: розробка перспективного і календарного планування, занять різного типу, складання картотеки активностей; дидактичних засобів навчання-виховання-розвитку. В експерименті задіяно 17 дошкільних закладів з 11 областей України.

Проведення формульовального етапу експерименту передбачало розробку концептуальних підходів до проектування розвивального середовища та моделювання організації життєдіяльності дітей в групах раннього віку в закладах дошкільної освіти, що становить наукову новизну проведеного дослідження. Розроблені та адаптовані на базі експериментальних закладів дошкільної освіти різних типів (квітень-травень 2020 року) методичні матеріали з планування та здійснення освітнього процесу з малюками засвідчили їх практичну значущість і необхідність подальшого впровадження.

Представлені результати можуть використовуватися науковцями і практиками у вирішенні завдань розвитку дітей раннього віку, студентами і магістрантами спеціальностей «Дошкільна освіта».

Ключові слова: *групи раннього віку, моделювання освітнього процесу, розвивальне середовище, технологія потижного планування, формати організації життєдіяльності дітей.*

Natalia Gavrish,
*doctor of pedagogical sciences, professor,
Professor of Psychology and Pedagogy of Preschool Education,
Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda,
Pereyaslav-Khmelnytsky*

Victoria Ragozina,
*candidate of pedagogical sciences,
Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine,
m. Kyiv*

Svetlana Vasilieva
*candidate of pedagogical sciences,
Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine,
m. Kyiv*

MODELLING OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN EARLY AGE GROUPS

Abstrakt. *The article deals with the problem of organizing the educational process in early age groups in different types of preschool institutions in Ukraine which is relevant, but little studied by native and foreign scholars and practitioners.*

The purpose of the article is to present some results of modelling of didactic and methodical preschool education institutions support of educational process in groups of early age of preschool education institutions based on humanistic values, which was introduced at the stage of formative experiment research “Education of early age children in preschool education institutions of different types” (2019-2021) of the Laboratory of Preschool Education of the Institute of Problems on Education of NAES of Ukraine.

Theoretical methods were used to solve the problems of the formative experiment: analysis of normative-legal documents; psychological, pedagogical and methodological literature, which allowed to substantiate the system of educational work in early age groups; comparative analysis of experience all over the world how to organize educational work with early age children; designing the developmental environment, modelling how to organize the vital activity in groups of early age: practical methods: development of perspective and calendar planning, classes of various type, maintain a card index of activities; didactic means of learning-education-development. The experiment involved 17 preschool education institutions from 11 regions of Ukraine.

The formative stage of the experiment involved the development of conceptual approaches to designing the developmental environment and modelling the organization of children’s lives in early age groups in preschool education institutions, which is a scientific novelty of the study. Methodological materials on planning and implementation of the educational process with children developed and adapted based on the experimental institutions

of preschool education of different types (April-May 2020) have proved their practical significance and the need for further implementation.

The presented results can be used by scientists, practitioners in solving problems of early childhood development, as well as Bachelor's and Master's degree in "Preschool Education".

Key words: *early age groups, modelling of educational process, developmental environment, technology of weekly planning, formats of organization of children's life activity.*

Вступ. Останнім часом в освітньому просторі України, як і у світовому науковому дискурсі проблематика раннього розвитку все частіше стає предметом активного обговорення, і не лише обговорення, а навіть окремих дій: розробляються концепції, започатковується експериментально-дослідна робота в групах раннього віку, захищаються дисертаційні дослідження з проблем раннього дитинства, зростає число дошкільних закладів з різноманітними освітніми послугами для батьків і дітей раннього віку. Увага до вивчення й розробки проблем вивчення раннього дитинства зумовлена тим, що саме цей період є вирішальним у найбільш інтенсивному розвитку всього організму дитини, що в подальшому є визначальним у психічному і моральному становищі особистості людини (Гавриш, 2020).

Усвідомлюючи важливість розвитку дитини в ранньому віці, у 2010 році ЮНЕСКО вперше було проведено Всесвітній форум за участю понад тисячі науковців зі 193 країн світу з виховання і освіти дітей молодшого віку «Виховання і освіта дітей молодшого віку – перший і засновчий крок до створення багатства націй», у резолюції: по-перше, визнано вихованих здорових і розвинутих дітей раннього віку «неоціненним багатством» націй і держав усього світу; по-друге, зазначалась необхідність комплексного (цілісного) підходу до розвитку і виховання насамперед дітей раннього віку, залучення до цього процесу медиків, психологів, педагогів та відповідної державної освітньої політики (Богущ, 2014, с. 9-10).

Мета і завдання. Метою статті є представлення окремих результатів моделювання дидактико-методичного супроводу освітнього процесу в групах раннього віку на гуманістичних засадах.

На основі аналізу дослідженої проблеми охарактеризовано основні підходи до проектування освітнього середовища, моделювання організації життєдіяльності в групах раннього віку та обґрунтовано дидактико-методичний супровід освітнього процесу з дітьми третього року життя.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань формувального експерименту дослідження використано *теоретичні методи* – аналіз нормативно-правових документів, психологічної, педагогічної та методичної літератури, що дало можливість обґрунтувати систему освітньої роботи в групах раннього віку; порівняльний аналіз прогресивного світового досвіду організації освітньої роботи з дітьми раннього віку; проектування розвивального середовища, моделювання організації життєдіяльності в групах раннього віку. *практичні методи:* розробка перспективного і календарного планування, занять різного типу, складання картотеки активностей; розробка дидактичних засобів навчання-виховання-розвитку.

В експерименті задіяно 17 дошкільних закладів з 11 областей України (Донецької, Івано-Франківської, Закарпатської, Ровенської, Київської, Сумської, Харківської, Хмельницької, Херсонської, Чернівецької, Черкаської). Опитуванні взяли участь 33 вихователів груп раннього віку, 14 вихователів-методистів закладів дошкільної освіти, діти 27 груп раннього віку дошкільних закладів різних типів.

Результати дослідження. Ключова ідея дослідження пов'язана з розумінням залежності між особливостями розвитку малюка та створеними в розвивальному середовищі умовами сприяння особистісному розвитку дитини раннього віку.

Коротко позначимо основні теоретичні позиції, які було покладено в основу моделювання освітнього процесу в групах раннього віку.

Унікальною особливістю раннього дитинства є надзвичайно швидкі темпи фізичного і психічного розвитку дитини, що зумовлено інтенсивним дозріванням як органів чуття, так і нервової системи, удосконалення її функцій у результаті дозрівання і взаємодії організму з довкіллям, під впливом умов життя і виховання дитини. Водночас науковці відзначають, що сучасні малюки мають більш значні індивідуальні відмінності порівняно з узагальненими віковими характеристиками (Бабушкіна, 2013; Божович, 2008; Макаренко, 2009; Григорьева, & Кочетова, & Сергеева, 2007; Паніна, 2013; Саприкіна, 2008; Тельчарова, 2017; Корендо, Сітова, Єрмашова, 2016 та ін.). Урахування цього аспекту стало базовим для обґрунтування обраної середовищної моделі, для якої характерною є мінімізація загальногрупових форм роботи на користь індивідуальних та малих способів організації дітей.

Іншою значимою теоретичною позицією стала ідея щодо ролі дорослих – батьків і педагогів – як чинника особистісного зростання малюків. За твердженням учених, для створення умов сприяння особистісному розвитку малюків необхідна цілеспрямована консолідація зусиль вихователів ЗДО і батьків дітей раннього віку як чинник становлення й розвитку їх особистості. До того ж для уникнення кризових явищ у процесі розвитку дитини раннього віку, дорослі (батьки, вихователі) мають бути добре обізнаними з характеристикою розвитку дитини, її якісними досягненнями на кожному віковому етапі від народження до трьох років (Бех, 1998; Богущ, А. & Гавриш, Н., & Саприкіна, О., 2009; Богущ, 2014; Головка, М., & Міхеєва, О., 2019; Докучаєва, 2010; Тельчарова, 2017 та ін.).

Вивчення науково-методичних джерел, ознайомлення з методичними розробками сучасної організації роботи закладів дошкільної освіти засвідчили, що планування, організація освітнього процесу в групах раннього віку не відрізняється від такого ж організації роботи в дошкільних групах. Втім, розробка якісного дидактико-методичного супроводу освітнього процесу в групах раннього віку повинна мати свою специфіку, порівняно з дошкільними групами в плануванні, пріоритетах, принципах побудови освітнього процесу, темпоритмі тощо. Усвідомлення важливості урахування особливостей раннього віку в організації освітньої роботи з малюками спонукало до моделювання організації життєдіяльності дітей раннього віку

(Гавриш Н., & Шкляр Н., 2019; Гавриш Н., & Безсонова О., 2020, с. 3-5; Гавриш Н., & Васильєва С., & Рагозіна В., 2020, с. 3-9).

Теоретичну платформу та наукову обґрунтованість запропонованого дослідження становили покладені в його основу: методологічні підходи (інтегративний, комунікативний, компетентнісний, діяльнісний); концепціями, присвяченими вивченню особливостей формування особистості дитини (Бех, 1998; Амонашвілі, 1983; Вентцель, 1923; Виготський, 1991; Ельконін, 1956; Запорожець, 1986; Каменський, 1982; Корчак, 1991; Макаренко, 1936; Песталоцці, 1969; Руссо (1980); Сухомлинський, 1980 та ін.); науковими концептуальними підходами до організації суспільної дошкільної освіти (Артемова, 2006; А. Богуш, & Н. Гавриш, & Саприкіна, 2009; Кононко, 2000; Крутій, 2019 ; Поніманська, 2004).

Коротко пояснимо обрані підходи. *Діяльнісний підхід* до організації освітнього процесу є наріжним для забезпечення прояву активності особистості дитини, адже становлення особистості малюка має відбуватися в характерних для цього віку видах діяльності – комунікативній, мовленнєвій, сенсорно-пізнавальній, ігровій, художньо-естетичній, руховій, у діяльності зі самообслуговування, - які наповнюють зміст й організацію кожного дня та надають малюкам можливості для самореалізації, самовираження (Гавриш, 2020) .

Інтегрований підхід до освітнього процесу в групі раннього віку забезпечується тематичною організацією його змісту і процесу. Змістове наповнення освітньої роботи пов'язане із засвоєнням на практичному рівні сенсорних еталонів, сприйняттям, зіставленням, порівнянням предметів й об'єктів, з якими діють діти в різних видах активності (Гавриш Н., & Васильєва С., & Рагозіна В., 2020, с. 3-9).

Компетентнісний підхід до організації освітнього процесу в групі раннього віку передбачає пріоритет досвіду дитини у всіх специфічно дитячих видах діяльності, який визначається її бажаннями й інтересами. Саме це зумовлює мінімізацію загальногрупових форм роботи на користь індивідуальних та малих форм освітньої роботи.

Принципово важливим є *діалоговий формат взаємодії*, що передбачає уміння дорослого розмовляти з дітьми, а не тільки говорити їм, чути і аналізувати почуте, вчасно й адекватно реагувати. Вихователь дітей раннього віку має спонукати дітей до *активної мовленнєвої комунікації*, спонукати їх власну мовленнєву активність (Богуш, 2014) .

Проведення формувального етапу експерименту передбачало розробку концептуальних підходів до проектування розвивального середовища та моделювання організації життєдіяльності освітнього процесу в групах раннього віку і методичних матеріалів з планування та здійснення освітнього процесу з малюками.

Ми виходили з того, що створення повноцінного розвивального освітнього середовища із забезпеченням відповідної позиції вихователя в

організації діяльності дітей – одна з ключових умов успішної реалізації освітньо-виховних завдань у групах раннього віку.

Перехід від занятійної до середовищної моделі організації освітнього процесу в групах раннього віку передбачав аналіз ключового поняття «освітнє середовище». Науковцями це поняття розглядається, як засіб виховання водночас технологія опосередкованого управління процесом виховання і розвитку дитини; оточення, що об'єднує сукупність природних, матеріальних, соціальних компонентів, які прямо чи опосередковано впливають на особистість; як процес діалектичної взаємодії соціального, просторово-предметного та психодидактичного компонентів, що утворюють систему умов і впливів, що забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності суб'єкта в цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному аспектах (Гавриш, 2020; Крутій, 2019).

Серед основних характеристик освітнього середовища груп раннього віку відповідність Базовому компоненту дошкільної освіти, усвідомленість учасниками освітнього процесу унікальності дитини, відкритість по відношенню до дитини, урахування запитів батьків дитини у змісті освітньої роботи, варіативність програм, форм і методів для реалізації індивідуального підходу. Принципами побудови освітнього середовища було визначено принцип фокусного навчання; принцип забезпечення зони комфорту для дитини; принцип мобільності для надання переваг створюваним конструкціям власними силами учасників освітнього процесу. Для створення сприятливих умов особистісного зростання важливими вважаємо специфічні засоби розвитку дітей раннього віку: ігрове поле (макет, діарама, фланелеграф, ширма), живі картинки, розумні книжки, сенсорно-пізнавальні блоки (пісочниця, сухий басейн, м'які модулі, сухий душ, світлове обладнання тощо.

Проектування освітнього середовища передбачає зонування групового приміщення груп раннього віку, що дає змогу організувати освітній процес з малюками, який би максимально відповідав їхнім природним потребам і можливостям. Простір групового приміщення має бути розподілено на кілька зон-закуточків, від'єднаних за допомогою прозорих підвісних жалюзі, консолей, шафок, пересувних ширм тощо. У кожному з елементів групового простору мають бути створені умови для різних видів активності від 1 до 4 дітей. Ось кілька можливих варіантів: стіл для складання пазлів/ мозаїки/ ЛЕГО-гри; стіл для самостійної художньої діяльності (малювання, ліплення з 2-3 тацями, наповненими необхідними матеріалами й обладнанням); стіл для виконання 3-4 дітьми вправ сенсорного змісту; килимок навколо коробків чи полицок з будівельним матеріалом; книжкова полицка поряд з диванчиком чи зручною м'якою лавою; місце для гри з водою/піском тощо. При цьому педагог не втрачає можливості спостерігати за діяльністю малюків, а діти привчаються самовизначатися зі своїми намірами, бажаннями, обирати те, що подобається з наданих вихователкою пропозицій. Такий розподіл простору дає можливість дитині в компанії з обмеженою кількістю одноліток почуватися більш затишно, ніж перебуваючи у великому загалі. У таких

умовах дитина скорше опанує вербальні способи взаємодії з однолітками. При цьому названі варіанти не відмінюють загальногруповий формат взаємодії малюків з педагогом. Це може бути коло/півколо на стільчиках, на подушках, на килимку, на зручних лавах, здвигнутих кутом і ще багато різних варіантів. Головне, щоб загальне зібрання було не домінуючим способом організації дітей протягом дня.

Іншим принципово важливим моментом для ефективної організації освітньої діяльності в групах раннього віку є маркування простору, сигнали, знаки, які допомагають в орієнтації у просторі і часі та поступово привчають до порядку. Тому маркування території є важливим елементом організації дітей і привчання їх до порядку. Особливого значення маркування набуває тепер, в період актуальності вимог щодо дотримання соціальної дистанції. Тож, це можуть бути наклеєні прямо на підлозі кольорові символічні позначки (геометричні форми, кружки/хрестики різної величини і кольору, тощо) з клейких стрічок, оракалу, скотчу. Кольоровим позначкам можуть відповідати, наприклад, прищепки/м'які резинки відповідного кольору, які діти можуть отримувати зранку, під час прийому. Достатньо лише привернути увагу дитини на колір/форму/ознаку, щоб потім запросити до себе потрібну підгрупку дітей, допомогти малюкам зайняти своє місце тощо. Символічні маркери (спеціальні позначки, наклеєні у відповідному місці; сигнальні картки; умовні позначки, про які попередньо домовилися з дітьми – це важливо) допоможуть малюкам засвоїти порядок розташування іграшок, матеріалів й обладнання у шафках, на полицях консолі та інше. Багаторазове повторення з опорою на зоровий сигнал обов'язково полегшить процес орієнтування малюків у групі. Особливого значення набувають не лише зорові сигнали, а й звукові: дзвоники, природні звуки, мелодії допоможуть дітям швидко реагувати на запрошення до столу, на заняття, рухову гру чи щось інше.

У моделюванні освітнього процесу ми виходили з того, що становлення особистості малюка має відбуватися в характерних для цього віку видах діяльності – комунікативній, мовленнєвій, сенсорно-пізнавальній, ігровій, художньо-естетичній, здоров'язберігальній, руховій, у діяльності зі самообслуговування, - які наповнюють зміст й організацію кожного дня та надають малюкам можливості для самореалізації, самовираження. Ранній вік має неперевершене значення для всього подальшого розвитку душі, тіла й розуму дитини, закладаються основи всіх подальших видів активності, закладається картина світу дитини, її світобачення. Саме цим зумовлений вибір тем для проживання освітнього процесу, які мають бути максимально наближеними до життя маленької дитини. Одним з елементів моделювання стала розробка перспективного плану освітньої роботи (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1.

Тематичний план для роботи з дітьми 3 року життя

Вересень : Хто-що вище?/ іграшки	Жовтень: Хто-що де?/урожай	Листопад: Хто-що робить?/дорослі
-------------------------------------	-------------------------------	-------------------------------------

Давайте познаймо мимось	Веселі іграшки кубики м'ячки	Граємося залюбки Тигрики і левенята	Граємо в казку разом	Овочі	Фрукти	Осінні квіти	Пригортаємо ляльку	Який я? дорослі та діти	Моя родина	Подорож до лісових звірів	Мамини та дитинчат (свійські тварини)
Грудень: Хто-що для чого?/одяг				Січень: Холодно-тепло/зима				Лютий: Хто-що рухається?/ йде-пливе- їде			
Вбрання для дерев	Хто як до зими готується? Шубка для лисички	Одяг для дівчаток	Одяг для хлопчиків	Мороз-морозець	Як звірі зігріваються? Хто де живе?	Теплий дім	Зігріваємо долоньки	Різні рухи	Трансуран на колесах	Їдемо на поїзді	Будуємо корабель
Березень: Сонце і вода				Квітень: Зелене все навколо				Травень: Пахне-смакує/кухня			
Вода біжить	Весняне сонечко	Дерева прокидаються	Граємо з водою	Дерева	Квіти	Птахи	Літають метелики, комахи	Посуд	Продукти	Смаки	Готуємо разом

Донедавна планування освітнього процесу в групах раннього віку відбувалося за тими самими принципами, що і в дошкільних групах (та сама сітка, нерідко й майже без змін види занять). Переконані, що так не має бути.

Планування освітнього процесу в групах раннього віку має враховувати психофізичні особливості малюків: їхню потребу в конкретизації, унаочненні інформації, її багаторазовому повторенні, різноманітних способах її проживання й апробування за умови особливої «пріма»-ролі дорослого у спрямуванні і супроводі спільної з дітьми діяльності.

Для розробленого підходу до планування освітнього процесу ключовим є не сітка занять (хоча заняття як важлива форма освітньої діяльності не втрачає своєї актуальності), а формати організації життєдіяльності дітей (індивідуальний, підгруповий, загальногруповий) протягом дня і всіх днів тижня (таблиця 1.2.).

Таблиця 1.2.

Потижневе планування організації життєдіяльності дітей

<i>Акценти:</i> орієнтування в просторі від себе; складання словосполучень (дієслів + іменник);	<i>Тема:</i> Зелене все навколо. Дерева <i>Тиждень:</i> з 6.04.2020-10.04.2020
---	---

дії за вказівками
Словник: верх-низ, поряд, між, подалі, ялинка, берізка, клен, яблуня, стовбур, листя, гілки

День тижня	Пріоритетний вид діяльності	Індивідуальний формат занять	Підгруповий формат роботи	Загальногруповий формат занять
понеділок	Рухова	Художньо-естетична <u>Конструктивна діяльність</u> <u>«Дерево» (лічильні палички):</u> Створення форми дерева способом послідовного викладання лічильних паличок різної довжини на аркуші паперу (картону) із лінійним зображенням дерева з гілочками.	Предметно-ігрова <u>«Дерева у лісі» - гра з картинками.</u> Вихователь пропонує дітям знайти ялинку, а потім березку на картинці, торкнутися до гілочок, коментує якості дерев. Коментована гра на ігровому полі. Діти на травичку виставляють по одній ялинці і березки за вказівкою, утворюють множини: один і багато; катають колобка між деревами.	Рухова <u>Історія про рухи для малят:</u> «Під квітучими деревами» з опорою на картинку. В-ль розповідає: Весна. У садку квітнуть дерева. А під деревами на землі та зеленій траві живуть мурахи. Вони рухаються. Поспішають у справах. В-ль пропонує дітям присісти (на повну стопу), тримаючись рукою за стовбур дерева, подивитись на травичку, землю. За в-лем діти імітують рухи мурашок (<i>повзе, біжить, іде, зупинилась, рухається</i>).
Вівторок	Сенсорно-пізнавальна	Соціально-комунікативна <u>«У гості до дерева»</u> (картинки із зображенням дерев, маленькі гілочки цих дерев) Вихователь організує гру-діалог дитини навколо дерев: У дерева – ім'я? А як тебе звати? У дерева – гілки, а у тебе? У дерева стовбур. А у тебе? Покажи рухами гілочки ялинки, берізки.	Мовленнєва <u>«Дерева навесні»</u> (картинки із зображенням дерев (ялинка, березка, клен, яблунька у цвіту, аркуші з контурами цих дерев для розфарбування, зелений олівець, фігурки хлопчика і дівчинки). Вихователь називає або просить	Сенс-пізнав <u>«Дерева одягаються в листочки»</u> (гра на ігровому полі. Діти розглядають дерева називають їх, порівнюють за величиною. Вправляються в порівнянні множин (дерево-дерева). Навколо ігрового поля діти, виконують завдання: листячка на дерева, викладають дерево з паличок.

		повторити назви дерево»	
--	--	----------------------------	--

Безумовно, зберігається логічна послідовність усталених режимних моментів (прийом, ранкові заходи, сніданок, час занять та інші денні справи, прогулянка, відпочинок, освітня робота у другій половині дня). Традиційний «життєопис» (поденне календарне планування) писався для проформи, оскільки реалії часто істотно відрізнялися від запланованого. Переконані, що технологія потижневого планування з виокремленням ключових акцентів освітньої роботи протягом тижня дасть можливість педагогу реалізувати їх у зручний для себе і дітей спосіб. Важливим завданням є також здійснення переходу від домінанти загальногрупових форм до індивідуалізації освітнього процесу, враховуючи особливості темпоритму, які у кожної дитини цього віку унікальні.

Пряме навчання будь чого має відбуватися в індивідуальному форматі занять (від одного до трьох дітей); закріплення сформованих раніше знань й умінь – на підгруповому занятті (підгруповий формат – від чотирьох до восьми). Застосування ж загальногрупового формату виправдовує себе як ситуація вправлення дітей у тематично спрямованій комунікації і взаємодії. Запропонована організація життєдіяльності відображена у наступній таблиці (таблиця 1.3.).

Таблиця 1.3.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ 3 РОКУ ЖИТТЯ В ЗДО

Група: Вихователі:					
	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця
7-00	Ранкові справи /Індивідуальна активність дітей у розвивальних центрах /Індивідуальна робота				
8-15	Ранкова гімнастика				
8-30	Сніданок				
8-50	Спільне коло (інтегроване заняття за пріоритетним напрямом)				
	Здоров'язбе- режувальна діяльність	Сенсорно- пізнавальна діяльність	Мовленнєва діяльність	Предметно- ігрова діяльність	Художньо- естетична діяльність
9-15	Фіз - ра	Муз заняття	Фіз -ра	Ознайомлення з оточуючим	Муз заняття
9 - 40	Активність в розвивальних центрах за інтересами дітей /підгрупова робота				
	мовленнєва	художньо- естетична	соціально- комунікат.	сенсорно- пізнавальна	рухова
10.15 - 11- 15	Прогулянка				
12- 00	Обід				
12-	Відпочинок				

40					
15-15	Полуденок				
15-30	Активності в розвивальних центрах за інтересами дітей/індивідуальна робота				
	художньо-естетична	соціально-комунікат.	рухова	мовленнєва	сенсорно-пізнавальна
16-30	Художнє читання			Театралізація	
17-00	Прогулянка				

	Загальногруповий формат роботи
	Індивідуальна робота з дітьми за планом; самовизначення дітей у виборі видів активності
	Підгрупова робота з дітьми за планом

Передбачена в групі дітей третього року життя представлена організація життєдіяльності дасть змогу педагогам, з одного боку, зберегти формат чіткого розкладу, з іншого, - надає можливості для певної свободи, залежно від реалій конкретного моменту. І важливим для забезпечення означених свобод є принцип гнучких кордонів. Це означає, що реакція вихователя має бути спокійною на те, що малюки можуть «входити» чи «виходити», не чекаючи загального початку і завершення спільної діяльності.

Інновації в освітньому процесі груп раннього віку забезпечуються не лише оновленими підходами до вибору освітньої моделі, самої організації процесу та його провідних форм. Важливе значення мають засоби освітньої діяльності, їх сучасне звучання, наповнення. Схарактеризуємо найвагоміші з них.

Ігрове поле як дидактичний засіб, на відміну від статичної дидактичної наочності, як-от: сюжетні картини, ілюстрації, фотографії тощо — забезпечує більш широкі можливості для різних видів дитячої активності. Унікальність ігрового поля полягає в його універсальності та варіативності створення і застосування: тканина потрібного кольору/хустка/палантин/кольоровий картон потрібного розміру/ пакувальний коробок і т.п., - будь що може стати основою ігрового поля, навколо якого вихователь збирає малюків, починає дійство з іграшками/предметами/пальчиками/предметами-замісниками, поступово залучаючи до своїх дій максимально можливу (комфортну для керування) кількість дітей. Саме вихователька стає частіше ініціатором розгортання дій на ігровому полі. Вона, використовуючи фігурки, картинки, іграшки може розповісти коротку динамічну історію, залучаючи дітей до включення в процес розповідання. Все це підготовляє дітей до самостійної гри. Ігрове поле можна використовувати й в індивідуальному форматі взаємодії. Вихователь може допомогти дітям за аналогією розгорнути ігрове поле на килимі чи на підлозі, а дехто може продовжувати самостійну гру на

ігровому полі, що на столі. Участь дорослого в такій грі певний час є безпосередньою і може відбуватися на кількох рівнях – як керівника процесу й водночас виконавця однієї чи кількох ролей згідно з сюжетом.

Набірне полотно (фланелеграф) — перевірений роками засіб унаочнення інформації, суть якого полягає в динамічній зміні елементів картинки. Набірне — бо елементи набирає розповідач чи виконавець: деталі на полотні з'являються і зникають, коли їх треба було замінити на інші. Полотно — бо засіб має вигляд рамки, на яку натягується фланелеве полотно, а змінні елементи тримаються завдяки липкому зворотному боку, що забезпечує зціплення з основою. Сама рамка може бути прикріпленою на стіні, а може мати підставку, опору для розташування її на столі чи підлозі (залежно від довжини ніжок опори). Малюки третього року життя ще не можуть сприймати тексти на слух, певний час тримати увагу без зорової підтримки. Набірне полотно може виступати в ролі ілюстративного матеріалу, використовуватися для виконання численних завдань та як пласке ігрове поле для самостійної діяльності дітей.

Дидактична рамка – є елементом коректурних таблиць, але може існувати і самостійно. Це таблиця з 4-6 або 9 пронумерованих клітинок, нанесених на аркуш паперу. Дидактична рамка може застосовуватися як індивідуальний тренажер для виконання ігрових завдань або основа для демонстраційних дій, як ігрове поле.

Надзвичайного значення для розвитку малюків має *музика і художнє слово*, які повинні з'являтися не за розкладом 1-2 рази на тиждень на 12-15 хвилин, а бути обов'язковими елементами кожного дня у вигляді пісень, таночків, гри на музичних інструментах, слухання музики, ритмічного декламування текстів у супроводі рухів, театралізацій за літературними сюжетами тощо. Життя дітей має бути наповненим музикою, художнім словом, рухами, радістю. В переважній же більшості садочків, на жаль, використовують, образно кажучи, систему «крапельного поливу», розглядаючи названі засоби виховання, розвитку й освіти малюків лише у форматі сіткового розкладу.

Підготовлені на етапі початку формувального експерименту методичні матеріали, що конкретизували спроектовану модель розвивального середовища та організації життєдіяльності в групах раннього віку, були апробовані протягом квітня-травня 2020 року на базі експериментальних дошкільних закладів та отримали схвалення вихователів груп раннього віку.

Обговорення. Розробка експериментальних матеріалів, їх осмислення відбувалась на ґрунтовній теоретичній основі, яку склали дослідження, присвячені різним аспектам моделювання освітнього процесу і розвивального середовища, організації життєдіяльності дітей раннього віку.

Теоретичне підґрунтя для моделювання організації життєдіяльності дітей у групах раннього віку становили дослідження, присвячені становленню й розвитку особистості на ранньому віці, - (Виготського, 1991; Ельконіна, 1956; Піаже, 1999) та ін. Загальній проблемі становлення й розвитку особистості дитини раннього віку присвячені також роботи

(Аксаріної, & Щелованова, 1972) та інших. Загальні засади раннього розвитку малюків розкрито в дослідженнях (Домана, 2004) та ін. Наукові ідеї, міркування стосовно умов сприяння становленню й розвитку особистості дитини на етапі раннього дитинства дали змогу змодельовати організацію життєдіяльності малюків у групах раннього віку, орієнтовану на особистісні пріоритети.

Теоретичні засади феномену раннього дитинства вже у двадцять першому столітті закладено в дисертаційних дослідженнях (Макаренко, 2009; Паніної, 2013; Саприкіної, 2008; Шкляр, 2019) та інших науковців. Автори розглядають окремі аспекти організації раннього розвитку дітей в умовах різних типів дошкільних закладів, представляють результати вивчення особливостей психофізичного розвитку дітей раннього віку. Втім маємо зауважити, що в освітньому дискурсі навколо проблематики раннього розвитку бракує досліджень з проблеми організації освітнього процесу в групах раннього віку, яка б відповідала гуманістичним принципам та максимально враховувала сучасну освітню ситуацію.

Висновки. У статті представлено науково-методичну розробку змісту і процесу освітньо-виховної роботи з дітьми раннього віку в умовах різних типів дошкільних закладів як науково-методичні матеріали формувального етапу дослідження з теми «Виховання дітей раннього віку в різних типах дошкільних закладів». Матеріали містять оригінальний підхід до проектування розвивального середовища та моделювання організації життєдіяльності дітей раннього віку, обґрунтування підходів до перспективного блоково-тематичного та потижневого календарного планування й організації освітнього процесу в групах раннього віку, характеристика інноваційних засобів освітньої діяльності з малюками.

Методологічні засади дослідження визначили системний, компетентнісний, діяльнісний, комунікативний, інтегрований наукові підходи, принципи: педагогічної доцільності, фокусного навчання; забезпечення зони комфорту для дитини; мобільності для надання переваг створюваним конструкціям власними силами учасників освітнього процесу, гнучких кордонів, пріоритету досвіду над навчанням та інші.

Ідеї, покладені в основу моделювання освітнього процесу та розвивального середовища пов'язані зі становленням і розвитком особистості малюка як ціннісним пріоритетом, смисловим орієнтиром освітньої роботи. Організація організації життєдіяльності, розвивального середовища в групах раннього віку мають створювати можливості для прояву особистісної активності, самовираження і самореалізації малюків у специфічних для цього віку видах діяльності (комунікативно-мовленнєвій, сенсорно-пізнавальній, руховій, художньо-естетичній, предметно-ігровій). Принципово важливим є діалоговий формат взаємодії, що передбачає спілкування дорослого з дітьми на засадах партнерства, поваги до особистості, спонукати дітей до активної мовленнєвої комунікації. Багатство чуттєвих вражень розглядається як основа для розвитку образного мислення і формування уявлень про світ, зафіксованих у мові.

Змодельована організація освітнього процесу дає змогу, з одного боку, зберегти формат чіткого розкладу, з іншого, - надає можливості для певної свободи вибору кожній дитині, залежно від реалій конкретного моменту. Така можливість забезпечується пріоритетами індивідуальних і малих форм організації освітнього процесу. Запропонована модель організації життєдіяльності дітей має допомогти педагогам забезпечити максимально комфортний неспішний темпоритм життя в групі, в якому кожній дитині має право на власний темп активності, задоволення своїх пізнавальних інтересів і пріоритетів у різних видах дитячої активності.

Дослідження триває. У подальших публікаціях буде висвітлено специфіку реалізації освітніх завдань у групах раннього віку різних типів дошкільних закладів, уточнено психолого-педагогічні умови особистісного зростання в розвивальному середовищі груп раннього віку.

Список використаних джерел

- Аксаріна, Н., & Щелованов, Н. (1972). *Воспитание детей в раннем возрасте в детских учреждениях*. Москва: Просвящение.
- Амонашвілі, Ш. (1983). *Здравствуйте, дети!* Москва: Просвящение.
- Артемова, Л. (2006). *Історія педагогіки України*. Київ: Либідь.
- Бабушкіна, Т. (2013). *Что хранится в карманах детства*. СПб: Речь.
- Божович, Л. (2008). *Личность и ее формирование в детском возрасте*. СПб: Питер.
- Бех, І. (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання*. Київ: ІЗМН.
- Богущ, А. (2014). *Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг»*. Тернопіль: Мандрівець.
- Богущ, А. & Гавриш, Н., & Саприкіна, О. (2009). *Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку*. Київ: Слово.
- Вентцель, К. (1923). *Новые пути воспитания и образования детей*. Москва: Земля и фабрика.
- Виготський, Л. (1991). *Педагогическая психология*. Москва: Педагогика.
- Гавриш Н., & Безсонова О. (2020). Організація роботи груп раннього віку: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Дошкільне виховання*, 5, 3-5.
- Гавриш Н., & Васильєва С., & Рагозіна В. (2020) У фокусі уваги – робота груп раннього віку. *Вихователь-методист*, 10, 3-9.
- Гавриш Н., & Рагозіна В., & Васильєва С. (2020). Про результати вивчення освітнього середовища у групах раннього віку закладів дошкільної освіти. *The 2nd International scientific and practical conference "Innovative development of science and education" (April 26-28, 2020.)* ISGT Publishing House, Athens, Greece, 263-271.
- Гавриш Н., & Шкляр Н. (2019) Ласкаво просимо, або Як полегшити адаптацію малюків. *Вихователь-методист*. 1, 13-17.
- Головко, М., & Міхеєва, О. (2019). Педагогічний супровід дошкільного дитинства. *Навчальний посібник*. Слов'янськ: Видавництво Б. Моторіна.
- Григор'єва, Г., & Кочетова, Н., & Сергеева, Д., (2007). Кроха: *Методические рекомендации к программе воспитания и развития детей раннего возраста в условиях дошкольных учреждений*. Москва: Просвещение.
- Дворцов, А. (1980). *Жан Жак Руссо*. Москва. Наука.
- Дичківська, І. (2004). Інноваційні педагогічні технології. *Навчальний посібник*. Київ: Академвидав.
- Докучаєва, В. (2010). Дитина-педагог: сучасний погляд. *Коллективна монографія*. За заг. ред. В. В. Докучаєвої. Луганськ: Альма-матер.

- Ельконин, Д. (1956). *Психическое развитие ребёнка от рождения до поступления в школу*. Москва: Психология.
- Запорожец, А. (1986) *Психическое развитие ребенка. Избр. психол. труды*. Москва: Педагогика.
- Каменський, Я.-А. (1982). Великая дидактика. *Избранные педагогические произведения*. Москва: Просвящение.
- Кононко, О. (2000). *Психологічні основи особистісного становлення дошкільника*. Київ.
- Корендо Р., & Сітова С., & Ємашова О. (2016). Конспекти інтегрованих занять: ранній вік. *Серія «Сучасна дошкільна освіта»*. – Київ, Ранок.
- Корчак, Я. (1991). *Педагогическое наследие*. Москва. Просвящение.
- Кругій, К. (2019). Концептуальні засади психолого-педагогічного супроводу: принципи і техніки. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць*. Слов'янськ: СДПУ, 1, 185-198.
- Макаренко, А. (1936). *Лекции о воспитании детей*. Взято з http://antmakarenko.narod.ru/liter/vospm/vosp_det.htm
- Макаренко, І. (2009). *Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами*. (Дис. канд. пед. наук). Луганський національний університет, Луганськ.
- Паніна, В. (2013) *Виховання самостійності у дітей третього року життя в умовах будинку дитини*. (Дис. канд. пед. наук). Луганський національний університет, Луганськ.
- Пиаже, Ж. (1999). *Речь и мышление ребенка*. Москва: Педагогика-Пресс.
- Поніманська, Т. (2004). Дошкільна педагогіка. *Навчальний посібник*. Київ: Академвидав.
- Прохоров, А. (1969). Песталоцци И.Г. *Большая советская энциклопедия*. Москва: Советская энциклопедия.
- Саприкіна, О. (2008). *Методика розвитку активного мовлення дітей 3 року життя у процесі художньо-предметній діяльності*. (Дис. канд. пед. наук). Південноукраїнський національний державний педагогічний університет, Одеса.
- Сухомлинський, В. (1980). *Серце віддаю дітям. Вибрані твори*. Т.5. Київ: Освіта.
- Тельчарова, О. (2017). Педагогіка раннього дитинства. *Навчально-методичний посібник*. Харків: Видавництво І. Іванченка.
- Шкляр, Н. (2019). *Формування позитивного ставлення до дошкільного закладу у дітей четвертого року життя*. (Дис. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання НАПН України, Київ.

References

- Aksarina, N., & Shchelovanov, N. (1972). *Vospytanye detey v rannem vozraste v det-skykh uchrezhdenyyakh*. Moskva: Prosvyashchenye.
- Amonashvili, SH. (1983). *Zdravstvuyte, dety!* Moskva: Prosvyashchenye.
- Artemova, L. (2006). *Istoriya pedahohiky Ukrayiny*. Kyiv: Lybid'.
- Babushkina, T. (2013). *Shcho zberihayet'sya v karmanakh detstva*. SPB. Rech'.
- Vozhovych, L. (2008). *Lichnist' i yiyi formuvannya v dytyachomu vitsi*. SPB: Piter.
- Bekh, I. (1998). *Osobystisno zoriyentovane vykhovannya*. Kyiv: IZMN.
- Bohush, A. (2014). *Prohrama rozvytku ditey vid prenatal'noho periodu do tr'okh rokiv «Oberih»*. Ternopil': Mandrivets'.
- Bohush, A. & Havrysh, N., & Saprykina, O. (2009). *Teoriya ta metodyka rozvytku movlennya ditey rann'oho viku*. Kyiv: Slovo.
- Venttsel', K. (1923). *Novi shlyakhy vykhovannya ta osvity ditey*. Moskva: Zemlya i fabryka.
- Vyhots'kyu, L. (1991). *Pedahohicheskaya psykholohiya*. Moskva: Pedahohyka.
- Havrysh N., & Bezsonova O. (2020). *Orhanizatsiya roboty hrupovoho rann'oho viku: problemy ta shlyakhy yikh rozv'yazannya*. *Doshkil'ne vykhovannya*, 5, 3-5.

- Havrysh N., & Vasyl'yeva S., & Rahozina V. . (2020) U fokusi uvahy - robota hrupy rann'oho viku. *Vykhovatel'-metodyst*, 10, 3-9.
- Havrysh N., & Rahozina V., & Vasyl'yeva S. (2020). Pro rezultaty vyvchennya osvith'oho seredovyscha v hrupi rann'oho viku zakladiv doshkil'noyi osvity. *2-a Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Innovatsiynny rozvytok nauky ta osvity» (26-28 kvitnya 2020 r.)* Vydavnytstvo ISGT, Afiny, Hretsiya, 263-271.
- Havrysh N., & Shklyar N. (2019) Laskavo prosymo, abo Yak polehshyty adaptatsiyu zobrazen'. *Vykhovatel'-metodyst*. 1, 13-17.
- Holovko, M., & Mikhyeyeva, O. (2019). Pedahohichnyy suprovid doshkil'noho dytynstva. *Navchal'nyy posibnyk*. Slovyans'k: Vydavnytstvo B. Motorina.
- Hryhor'eva, H., & Kochetova, N., & Serheyeva. D., (2007). *Krokha: Metodychni rekomendatsiyi do prohramy vykhovannya ta rozvytku ditey rann'oho viku v umovakh doshkil'nykh ustanov*. Moskva: Prosveshchene.
- Dvortsov, A. (1980). *Zhan Zhak Russo*. Moskva. Nauka.
- Dychkivs'ka, I. (2004). Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi. *Navchal'nyy posibnyk*. Kyyiv: Akademvydav.
- Dokuchayeva, V. (2010). Dytyna-pedahoh: suchasnyy pohlyad. *Kolektyvna monohrafiya*. Za zah. red. V. V. Dokuchayevoyi. Luhans'k: Al'ma-mater.
- El'konyn, D. (1956). *Psykhychno rozvytok reben'ka vid narodzhennya do vstupu v shkolu*. Moskva: Psykholohyya.
- Zaporozhets, A. (1986) Psykhycheskoe rozvytye rebenka. *Yzbr. psykhol. trudy*. Moskva: Pedahohyka.
- Kamens'kyy, YA.-A. (1982). Velyka dydaktyka. *Yzbrannye pedahohycheskye proyzedenyia*. Moskva: Prosvyashchene.
- Kononko, O. (2000). *Psykholohichni osnovy osobystisnoho stanovlennya doshkil'nykiv*. Kyyiv.
- Korendo R., & Sitova S., & Yemashova O. (2016). Konspekty intehrovanykh zanyat': ranni v. *Seriya «Suchasna doshkil'na osvita»*. - Kyyiv, Ranok.
- Korchak, YA. (1991). *Pedahohichne naslediyе*. Moskva. Prosvyashchene.
- Krutiy, K. (2019). Kontseptual'ni zasady psykholoho-pedahohichnoho suprodu: pryntsyipy ta tekhnika. *Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu: zbirnyk naukovykh prats'*. Slov'yans'k: SDPU, 1, 185-198.
- Makarenko, A. (1936). *Lektsiyi pro vykhovannya ditey*. Vzyato z http://antmakarenko.narod.ru/liter/vospm/vosp_det.htm
- Makarenko, I. (2009). *Sotsial'no-pedahohichna pidtrymka bat'kiv ditey rann'oho viku z osoblyvymy potrebamy*. (Dys. Kand. Ped. Nauk). Luhans'kyy natsional'nyy universytet, Luhans'k.
- Panina, V. (2013). *Vykhovannya samostiynosti u ditey tret'oho roku zhyttya v umovakh budynku dytyny*. (Dys. Kand. Ped. Nauk). Luhans'kyy natsional'nyy universytet, Luhans'k.
- Pyazhe, ZH. (1999). *Rech' y myshlenye rebenka*. Moskva: Pedahohyka-Press.
- Ponimans'ka, T. (2004). Doshkil'na pedahohika. *Navchal'nyy posibnyk*. Kyyiv: Akademvydav.
- Prokhorov, A. (1969). Pestalotstsy Y. H. *Bol'shaya sovet-skaya éntsyklopedyya*. Moskva: Sovet-skaya éntsyklopedyya.
- Saprykina, O. (2008). *Metodyka rozvytku aktyvnoho movlennya ditey 3 roky zhyttya v protsesi khudozhn'o-predmetnoyi diyal'nosti*. (Dys. Kand. Ped. Nauk). Pivdenoukrayins'kyy natsional'nyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet, Odesa.
- Sukhomlyns'kyy, V. (1980). Sertse viddyayu dityam. *Vybrani tvory*. T.5. Kyyiv: Osvita.
- Tel'charova, O. (2017). Pedahohika rann'oho dytynstva. *Navchal'no-metodychnyy posibnyk*. Kharkiv: Vydavnytstvo I. Ivanchenka.
- Shklyar, N. (2019). *Formuvannya pozytyvnoho stavlennya do shkil'noho zakladu u ditey chetvertoho roku zhyttya*. (Dys. Kand. Ped. Nauk). Instytut problem vykhovannya NAPN Ukrayiny, Kyyiv.